

EXTRAMURALE GEESTELIJKE VERZORGING IN AMSTERDAM

Door: Hans Bomhof en Eric de Rooij*

Per 1 november 2007 is zorginstelling OsiraGroep in Amsterdam van start gegaan met een onderzoek naar de mogelijkheden van extramurale geestelijke verzorging. De belangrijkste vraag die aan dit onderzoek ten grondslag ligt, is hoe geestelijke verzorging een belangrijke rol kan blijven spelen als de zorg wordt geëxtramuraliseerd.

1. Inleiding

Extramurale geestelijke verzorging is misschien nog het beste te vergelijken met de tocht aanvaarden naar Ithaka, zoals K.P. Kavafis, aan het begin van de twintigste eeuw dichtte.

Ithaka

Als je de tocht aanvaardt naar Ithaka,
wens dat de weg dan lang mag zijn,
vol avonturen, vol ervaringen.
De Kyklopen en de Laistrygonen,
de woedende Poseidon behoef je niet te vrezen,
hen zul je niet ontmoeten op je weg
wanneer je denken hoog blijft, en verfijnd
de emotie die je hart en lijf beroert.
(...)

Extramurale geestelijke verzorging, is het een kans of een bedreiging voor het vak? Er zijn maar weinig vakgenoten die los van wat experimenten lange tijd ervaring hebben opgedaan in extramuraal werken. Slechts een enkeling werkt bijna uitsluitend

extramuraal. Tot nu toe is echter zelden een constructie gevonden, waarin extramuraal geestelijke verzorging rendabel blijkt te zijn. Ja, de Kyklopen en de Laistrygonen moet je trotseren, wat geduld hebben is in dit traject ook onmisbaar en je moet toch wel wat bevreesd zijn voor die woedende Poseidon als het om de financiering gaat. Extramurale geestelijke verzorging – je zou bijna thuis willen blijven.

Enkele geluiden over extramuralisering

Extramurale vraag naar geestelijke verzorging is er – daarover straks meer. Ook vakinhoudelijk liggen er extramuraal voldoende kansen en mogelijkheden: van individuele begeleiding in existentiële situaties, palliatieve zorg, gespreksgroepen en bezinningsbijeenkomsten tot begeleiding in rituelen rond uitvaart en herdenking. Ook lijkt er een belangrijke rol weggelegd voor de geestelijke verzorger in de ondersteuning van medewerkers en vrijwilligers die werkzaam zijn in bijvoorbeeld de thuiszorg.

De sombere geluiden over extramurale geestelijke verzorging draaien dan ook voornamelijk om de

vraag: hoe kan deze worden gefinancierd? Dit bleek onder meer uit een artikel over extramurale geestelijke verzorging in dagblad *Trouw* van 24 oktober 2007. Daarin erkent Hetty Zock, hoogleraar geestelijke verzorging in Groningen, dat er nog zeker geen oplossing is gevonden op de vraag wie voor extramurale geestelijke verzorging gaat betalen. Ook het rapport *Vier besturingsmodellen voor de geestelijke verzorging*, dat door de Universiteit van Tilburg is gepubliceerd, is op dit punt weinig optimistisch. De uitvoerders van dit onderzoek stellen vast dat de gewijzigde kostenstructuur in het nieuwe zorgstelsel ertoe heeft geleid dat de geestelijke verzorging nog slechts marginaal wordt geïndiceerd en gefinancierd. Zij waarschuwen dat de wetgeving te ruim [te weinig dwingend, HB & EdR] is en dat de financiële middelen te krap zijn. Geestelijke verzorging in de zorg kan steeds meer een sluitpost worden met het gevaar dat het vak 'over tien jaar is verdwenen en de patiënt in de steek is gelaten'. (zie: <http://www.katholieknederland.nl>)

Politiek en College van Zorgverzekeraars

Hoe ingewikkeld zo'n financiering blijkt te zijn, werd in november 2007 onder andere duidelijk tijdens een klein debat in de Tweede Kamer. In dit debat constateerde de Christen Unie (CU) dat door extramuralisering geestelijke verzorging onder druk is komen te staan. Bij monde van het kamerlid mevrouw Wiegman-van Meppelen Scheppink pleitte de CU voor het faciliteren van steunpunten geestelijke verzorging. Omdat het dossier toch ingewikkelder is dan zo op het eerste gezicht lijkt – en wie al pogingen heeft ondernomen om extramuraal te werken weet dit – is de motie van de CU over geestelijke verzorging buiten instellingen, voorlopig aangehouden. Bovendien lijkt het er op dat de bespreking van dit vraagstuk beperkt blijft tot een issue voor christelijke politieke partijen en kerken. Andere partijen zwijgen, terwijl extramurale geestelijke verzorging breder is en betrekking heeft op alle mensen met levensvragen.

Het is misschien goed op deze plek in herinnering te brengen om welke werkzaamheden het bij extramurale geestelijke verzorging gaat. Het College voor Zorgverzekering (CVZ) onderscheidt in een uitvoeringstoets over geestelijke verzorging (13 juli 2006) drie aspecten. Twee van deze aspecten zouden in aanmerking komen voor extramurale financiering. Het aspect geestelijke verzorging in de begeleiding van religie en spiritualiteit valt volgens het CVZ af, omdat mensen in hun eigen woonsituatie *zelf verantwoordelijk [zijn] zich al dan niet aan te sluiten bij een kerk of bij een bepaalde levensovertuiging*. Wel is financiering mogelijk bij coping en zingeving (de manier waarop iemand omgaat met ziekte en beperkingen) en bij het bieden van een vrijplaats (mits de verzekerde voor zijn dagelijks bestaan afhankelijk is van een instelling). Een totale zorgafhankelijkheid in de thuissituatie laat zich vergelijken met een intramurale positie die geestelijke verzorging soms noodzakelijk maakt. In het rapport wordt ten slotte gesteld dat geestelijke verzorging moet plaatsvinden onder de noemer van activerende begeleiding. De staatssecretaris heeft zich aangesloten bij de lijn die door het CVZ is uitgezet. (zie: <http://www.minvws.nl>)

Extramuraal werken in Amsterdam

De heer X woont in een seniorenflat. Twee jaar geleden overleed zijn dochter. Op eigen kracht probeert hij dit verlies te verwerken. Tot hij door ziekte en ziekenhuisopname een terugval krijgt. Sinds die tijd piekert hij. Hij slaapt slecht en ervaart zijn leven als leeg en zinloos. Dit duurt maanden, zijn passiviteit en somberheid groeien. Bij toeval hoort hij van een geestelijk verzorger en gestimuleerd door zijn zoon zoekt hij contact. In het eerste gesprek komt er uit dat hij de kinderen van zijn overleden dochter na haar dood niet meer heeft gezien. In de gesprekken die volgen ontstaat ruimte om stil te staan bij zijn eigen ziekte en besef van vergankelijkheid én de rouw rond de dood van zijn dochter. Langzaam maar zeker hervindt hij de zin van het leven. Ook wordt

hernieuwd contact met zijn kleinkinderen gelegd. *Had ik dit maar eerder geweten...* zegt hij. Hij is niet de enige. Extramuraal geestelijke verzorging in een vroege fase kan uitkomst en nieuwe levensperspectieven bieden.

Ons onderzoek naar extramuralisering van geestelijke verzorging bouwt voort op een notitie van de vakgroep Geestelijke Verzorging van de *OsiraGroep* uit 2005, waarin een leemte werd geconstateerd in de professionele extramuraal begeleiding van mensen met bestaansvragen. Intramuraal wordt in deze behoefte vrijwel altijd voorzien, maar zorgafhankelijke mensen die thuis wonen zijn ervan verstoken. Zeker in de regio Amsterdam kunnen veel zorgbehoevende mensen die thuis wonen, mede door ontkerkelijking en secularisatie, bij niemand met bestaansvragen terecht. Met als gevolg een afname van de kwaliteit van leven door toenemende eenzaamheid, gevoelens van vervreemding en desillusie over het leven.

Intramuraal hebben geestelijke verzorgers een duidelijke functie voor mensen die door ziekte en ouderdom kwetsbaar in het leven staan. Door extramuralisering blijven cliënten die vroeger intramuraal gebruik maakten van geestelijke verzorging, daarvan in de thuissituatie verstoken. Om die reden bepleitte de hierboven genoemde notitie dat er voorzieningen moesten komen die in deze leemte voorzien.

Extramuraal werken anno 2007 – 2008

Ondertussen heeft de vakgroep Geestelijke Verzorging van de *OsiraGroep* op beperkte schaal extramuraal ervaring opgedaan. Er zijn gespreksgroepen gestart over levensvragen, veelal gerealiseerd met projectsubsidies. Voor individuele begeleiding is een aantal aanvragen bij het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ) ingediend. De meeste aanvragen die positief zijn gehonoreerd, vielen onder de noemer 'ondersteunende begeleiding'. Aanvragen onder de noemer 'activerende begeleiding' wer-

den afgewezen. Het blijkt echter dat de bodem van de pot ondersteunende begeleiding in zicht komt, waardoor de kans op afwijzing is toegenomen. Het is een onderdeel van het komende onderzoek om er achter te komen waarom de ene aanvraag wel en de andere niet tot financiering leidt. Bij de opzet van het project extramuraal geestelijke verzorging door de *OsiraGroep*, is snel duidelijk geworden dat het, hoe je het ook wendt of keert, draait om de financiering. Een pasklare oplossing is zeker nog niet gevonden.

En zo is in 2007 de nota uit 2005 geconcretiseerd, onder het motto: *Extramurale geestelijke verzorging? Daar maakt de Osiragroep juist een punt van!* Deze nota is in mei 2007 unaniem ondersteund door de vakgroep Geestelijke Verzorging van de *OsiraGroep*. Twee maanden later, in augustus, gaf de Raad van Bestuur van de *OsiraGroep* het groen licht voor het project en per 1 november 2007 is met de feitelijke uitvoering van start gegaan. Het belangrijkste doel van het project is te onderzoeken *wat de mogelijkheden tot extramuraal toepassing van geestelijk verzorging zijn inclusief financiering vanuit AWBZ-middelen.* Dit onderzoek vindt plaats binnen één regio van de *Osiragroep*. In dit geval is gekozen voor regio Slotervaart in Amsterdam. Het betreft onder andere de seniorenwoningen van het Leo Polakhuis en uitgeplaatste cliënten van het Zorghotel Leo Polak, die langdurende geestelijke verzorging zouden behoeven.

Allereerst onderzoeken we extramuraal activiteiten buiten Amsterdam. Er waren her en der experimenten voor extramuraal werken gestart, doorgaans drijvend op het enthousiasme van geestelijk verzorgers. Helaas zijn deze projecten veelal gestopt of worden ze afgebouwd omdat telkens weer een goede financiële grondslag ontbreekt. Een belangrijke uitzondering is Oosterlengte, een grote zorginstelling in Winschoten en omgeving, waar een geestelijk verzorger is aangesteld die uitsluitend extramuraal werkt – en met succes. Sinds september 2007 is ook voor thuiszorg *Het Friese Land* een extramuraal werkende geestelijk verzorger

aangesteld. In januari 2008 wordt gekeken of deze dienstverlening wordt voortgezet.

Uit eigen ervaring weet Joke van den Elshout, geestelijk verzorger voor *Het Friese Land*, dat de zorgkantoren er niet echt happig op zijn om geestelijke verzorging te betalen. (EdR in gesprek met JvdE, 26-11-07)

Eenzelfde geluid klinkt ook in Den Haag. Ook daar is, naar de ervaring van geestelijk verzorger Wout Huizing, het Zorgkantoor niet gemakkelijk in het vergoeden van geestelijke verzorging. (EdR in gesprek met WH, 19-11-07) Extramuraal geestelijke verzorging wordt veelal betaald uit de 'overhead' en met behulp van externe fondsen.

Tijdens het Osiraproject willen we een beeld krijgen van de aard en omvang van de behoefte aan geestelijke ondersteuning bij cliënten van de *OsiraGroep* die thuiszorg ontvangen. Daarnaast wordt onderzocht op wat voor wijze geestelijk verzorgers aan deze vraag tegemoet kunnen komen. Daarbij zullen de geestelijk verzorgers al werkende ervaring opdoen door contacten te leggen met thuiswonende cliënten die (intensieve) *Osirazorg* ontvangen en bij wie behoefte bestaat aan geestelijke verzorging. Dat zal gebeuren in nauwe samenwerking met teamleiders en werkers in de thuiszorg. De beoogde werkwijze is, dat een geestelijk verzorger op verzoek van een thuiszorgmedewerker een eenmalig intakebezoek aflegt bij een cliënt die behoefte heeft aan contact met een geestelijke verzorger. Wanneer meerdere begeleidende gesprekken met een geestelijk verzorger gewenst zijn, verzorgt de cliëntenadministratie van *OsiraGroep* een CIZ-aanvraag. Het CIZ zal worden gevraagd zorg te dragen voor een snelle administratieve afhandeling ter voorkoming van lange wachttijden. De zorgverzekeraar wordt van te voren over het gehele onderzoeksproject geïnformeerd ter voorkoming van financiële vragen achteraf.

Samenvattend

Het onderzoek waarmee wij voor de *OsiraGroep* zijn gestart bestaat uit vier onderdelen. Het eerste

onderdeel betreft een breed onderzoek naar ervaringen van extramuraal werken elders in Nederland. We hopen in deze projecten leerpunten te vinden voor ons eigen project. Het tweede onderdeel is een onderzoek onder thuiswonende cliënten naar de daadwerkelijke behoefte aan geestelijke verzorging. Hoe groot is nu werkelijk de vraag naar geestelijke verzorging bij cliënten thuis en welke existentiële vragen spelen er specifiek binnen de thuiszorgsituatie? Als er behoefte is aan geestelijke verzorging, gaat de voorkeur dan uit naar individuele begeleiding of juist naar meer groepsgerichte activiteiten? Het derde aandachtspunt draait om de eventuele inbedding van extramuraal geestelijke verzorging binnen de thuiszorg. Het zal dan vooral draaien om de vraag op welke wijze thuiszorgmedewerkers efficiënt getraind zouden kunnen worden in het signaleren van de behoefte aan geestelijke verzorging. Tot slot – en dat is geen verrassing – wordt er onderzoek gedaan naar de mogelijke financiële grondslag van extramuraal geestelijke verzorging. Hoe kunnen indicatieaanvragen voor geestelijke verzorging bij het CIZ procedureel efficiënt worden afgehandeld? En is binnen de vergoedingstarieven van de AWBZ een kostendekkende inzet van geestelijke verzorging mogelijk? Of moeten geestelijke verzorgers ook andere wegen inslaan? De Wet Maatschappelijk Ondernemen (Wmo) bijvoorbeeld is al eerder in TGV geopperd als mogelijkheid. We hopen in de loop van 2008 meer zicht te krijgen op de antwoorden op deze vragen en dan ook op de overkoepelende vraag die we aan het begin van dit artikel stelden: kan geestelijke verzorging een belangrijke rol blijven spelen als de zorg wordt geëxtramuraliseerd? Een spannend traject, inderdaad: als een ongewisse reis naar Ithaka.

* Hans Bomhof is als humanistisch geestelijk verzorger werkzaam voor de *OsiraGroep*. Eric de Rooij doet momenteel onderzoek naar de mogelijkheden van extramuraal geestelijke verzorging. Voor volledige bronverwijzing e-mail: ederooij@osiragroep.nl